

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الگوی رهبری امام خامنه‌ای (دام‌عزه‌ العالی)

دکتر عباس شفیعی

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

بهار ۱۴۰۲

Shafiee, Abbas

شفیعی، عباس، ۱۳۴۶-

الگوی رهبری آیت‌الله خامنه‌ای / عباس شفییعی. - قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه: ۱۴۰۲.

ده، ۲۲۰ص: جدول، نمودار - (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه: ۶۷۴: مدیریت: ۴۷)

ISBN: 978-600-298-366-4

بها: ۱۳۶۰۰۰ ریال

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه. ص. [۲۰۳]-۲۱۰؛ همچنین به صورت زیرنویس.

۱. خامنه‌ای، سیدعلی، رهبر جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۱۸ --- دیدگاه درباره رهبری (اسلام).

۲. Khamene'i, Sayyed Ali, Leader of IRI, 1939 --- Views on Islamic leadership.

۳. رهبری سیاسی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام؛ ۴. Islamic leadership -- Religious aspects --

۵. رهبری (اسلامی) -- پرسش‌ها و پاسخ‌ها. ۶. Islamic Leadership -- Questions and answers.

الف. پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

۹۵۵/۰۸۴۴

DSR۱۶۹۲

۹۰۴۰۲۵۱

شماره کتابشناسی ملی

الگوی رهبری امام خامنه‌ای (دام‌عزه‌العالی)

مؤلف: دکتر عباس شفییعی (دانشیار پژوهشگاه حوزه و دانشگاه)

ناشر: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

صفحه‌آرایی: تحریر اندیشه

چاپ اول: بهار ۱۴۰۲

تعداد: ۲۰۰ نسخه

لیتوگرافی: سعیدی

چاپ: قم - سبحان

قیمت: ۱۳۶۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای پژوهشگاه حوزه و دانشگاه محفوظ و نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

قم: ابتدای شهرک پردیسان، بلوار دانشگاه، نیش میدان علوم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۱۱۰

(انتشارات ۳۲۱۱۱۳۰۰) نمابر: ۳۲۸۰۳۰۹۰، ص.پ. ۳۱۵۱-۳۷۱۸۵

www.rihu.ac.ir info@rihu.ac.ir

فروشگاه اینترنتی: http://rihu.ac.ir/fa/book

مرکز پخش: قم، خیابان معلم، مجتمع ناشران، طبقه همکف، پلاک ۲۷، تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۴۲۶۳۵-۶

سخن پژوهشگاه

پژوهش در علوم انسانی به منظور شناخت، برنامه‌ریزی و ضبط و هدایت پدیده‌های انسانی در راستای سعادت واقعی بشر ضرورتی انکارناپذیر است و استفاده از عقل و آموزه‌های وحیانی در کنار داده‌های تجربی و در نظر گرفتن واقعیت‌های عینی، فرهنگ و ارزش‌های اصیل جوامع شرط اساسی پویایی، واقع‌نمایی و کارایی این گونه پژوهش‌ها در هر جامعه است.

پژوهش کارآمد در جامعه ایران اسلامی در گرو شناخت واقعیت‌های جامعه از یک‌سو و اسلام به‌عنوان متقن‌ترین آموزه‌های وحیانی و اساسی‌ترین مؤلفه فرهنگ ایرانی از سوی دیگر است؛ از این رو، آگاهی دقیق و عمیق از معارف اسلامی و بهره‌گیری از آن در پژوهش، بازنگری و بومی‌سازی مبانی و مسائل علوم انسانی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

توجه به این حقیقت راهبردی از سوی امام خمینی رحمته‌الله، بنیان‌گذار جمهوری اسلامی، زمینه شکل‌گیری «دفتر همکاری حوزه و دانشگاه» را در سال ۱۳۶۱ فراهم کرد و با راهنمایی و عنایت ایشان و همت استادان حوزه و دانشگاه، این نهاد علمی شکل گرفت. تجربه موفق این نهاد، زمینه را برای گسترش فعالیت‌های آن فراهم آورد و با تصویب شورای گسترش آموزش عالی در سال ۱۳۷۷ «پژوهشکده حوزه و دانشگاه» تأسیس شد و در سال ۱۳۸۲ به «مؤسسه پژوهشی حوزه و دانشگاه» و در سال ۱۳۸۳ به «پژوهشگاه حوزه و دانشگاه» ارتقا یافت.

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه تاکنون در ایفای رسالت سنگین خود خدمات فراوانی به جامعه علمی ارائه نموده است که از آن جمله می‌توان به تهیه، تألیف، ترجمه و انتشار بیش از ۶۷۰ عنوان کتاب و شش نشریه علمی اشاره کرد.

این اثر به عنوان منبع درسی «رهبری در اسلام» برای دانشجویان رشته‌های مدیریت و علوم سیاسی در مقاطع تحصیلات تکمیلی قابل استفاده است.

از استادان و صاحب نظران ارجمند تقاضا می‌شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، این پژوهشگاه را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار موردنیاز جامعه دانشگاهی یاری دهند.

در پایان پژوهشگاه لازم می‌داند از تلاش‌های مؤلف محترم اثر، دکتر عباس شفیعی و نیز از ارزیاب محترم، دکتر محمدتقی نوروزی سپاسگزاری کند.

فهرست مطالب

۱	مقدمه کتاب.....
۵	مروری بر حیات مقام معظم رهبری.....
۵	تولد مقام معظم رهبری و ساده‌زیستی خانواده ایشان.....
۶	دوران تحصیلات.....
۷	دوران مبارزات سیاسی.....
۷	پیروزی انقلاب اسلامی و مسئولیت‌های سیاسی و اجرایی.....

فصل اول: کلیات

۱۱	قضیه: پسر و الهه آرامش.....
۱۳	۱. مقدمه.....
۱۴	۲. بیان مسئله.....
۱۴	۳. اهمیت و ضرورت پژوهش.....
۱۶	۴. سؤالات و فرضیه تحقیق.....
۱۶	۵. روش پژوهش.....
۱۷	۵-۱. تحلیل گفتمان انتقادی.....
۱۸	۵-۱-۱. مراحل تحلیل گفتمان انتقادی.....
۱۹	الف) مرحله توصیف.....
۲۰	ب) تفسیر.....
۲۰	ج) تبیین.....
۲۱	۵-۲. نوع روش تحقیق.....
۲۱	۵-۳. شیوه تجزیه و تحلیل اطلاعات.....
۲۲	۵-۴. فرایند عملیاتی انجام پژوهش.....
۲۳	۵-۵. قلمرو تحقیق، جامعه و نمونه آماری.....
۲۴	۶. مفهوم الگو و مدل.....

۷. مفهوم الگو یا مدل و رویکرد اسلامی ۲۵
۸. مفهوم ابعاد، مؤلفه‌ها، شاخص‌ها (مشخصه‌ها)، اصول و راهبردها ۲۶

فصل دوم: نظریه‌ها و مدل‌های علمی پژوهش

- قضیه: پسر پیر ناخدا و کشتی نجات ۲۹
۱. مقدمه ۳۰
۲. تمرکز مفهومی در رهبری کلاسیک ۳۰
۳. تمرکز مفهومی در رهبری اسلامی ۳۱
۴. تبارشناسی مفهومی رهبری در گزاره‌های اسلامی ۳۲
- ۱-۴. مفهوم اصلی رهبری ۳۳
- ۲-۴. مفاهیم فرعی رهبری ۳۶
- ۱-۲-۴. رهبری یعنی خدمت بی‌مزد مادی ۳۷
- ۲-۲-۴. رهبری یعنی برادری ۴۰
- ۳-۲-۴. رهبری یعنی بشارت ۴۲
- ۴-۲-۴. رهبری یعنی انذار ۴۳
۵. سیر مطالعاتی رهبری ۴۷
- ۱-۵. مطالعات نظریه‌های شخصی ۴۸
- ۲-۵. مطالعات رفتاری ۴۹
- ۳-۵. مطالعات اقتضایی ۵۱
- ۴-۵. مطالعات نظریه‌های نوین شخصی ۵۱
- ۵-۵. تحلیل مطالعات رهبری و ارتباط آنها با رهبری اسلامی ۵۶
۶. قدرت و رهبری اسلامی ۶۲
۷. مدل‌های مهم رهبری اسلامی ۶۳
- ۱-۷. مدل مدیریت بر قلوب ۶۳
- ۱-۱-۷. عناصر مدل مدیریت بر قلوب ۶۵
- ۲-۷. مدل هرم معکوس ۶۶
- ۱-۲-۷. مبانی مدل هرم معکوس ۶۷
- ۳-۷. مدل شایستگی کلیدی مدیران دولتی ایران ۷۱
- ۴-۷. الگوی پیشنهادی روابط رهبر و پیرو در مکتب امام خمینی علیه السلام ۷۲
۱. رهبر در مکتب امام خمینی ۷۲
۲. پیروان در مکتب امام خمینی ۷۳
۳. بازخوردهای مدل ۷۳
- ۵-۷. الگوی رهبری امام در سطح سازمانی و ملی ۷۳
- ۶-۷. الگوی رهبری خدمتگزار امام خمینی علیه السلام ۷۴
- ۷-۷. مدل مدیریت جهادی ۷۴

۷۶	۸-۷. مدل رهبری کریمانه و مشفقانه.....
۷۷	۹-۷. مدل رهبری صبورانه.....
۷۸	۱۰-۷. نتایج حاصله از بررسی مدل‌های مختلف و ترسیم مدل مفهومی پژوهش.....
۷۹	۸. پیشینه پژوهش.....
۸۰	۱-۸. کتاب منظومه فکری حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (۱۳۹۶).....
۸۰	۲-۸. کتاب نیمه پنهان نوشته محمدتقی کرامتی (۱۳۹۳).....
۸۰	۳-۸. فلسفه سیاسی آیت‌الله خامنه‌ای (۱۳۹۵).....
۸۰	۴-۸. پس از خمینی <small>علیه السلام</small> : ایران در دست پیروان امام خمینی (۲۰۰۹).....
۸۱	۵-۸. رهبران جهان مدرن: علی خامنه‌ای (۲۰۰۸).....
۸۱	۶-۸. «درک ایران» (۲۰۰۹).....
۸۱	۷-۸. «قدرت، اسلام و نخبگان سیاسی در ایران» (۲۰۰۸).....
۸۱	۹. مدل رهبری معنوی هوشمند.....
۸۲	۱-۹. مفهوم رهبری معنوی هوشمند.....
۸۲	۲-۹. ابعاد و مؤلفه‌های رهبری معنوی هوشمند.....
۸۳	۱-۲-۹. رهبری سخت.....
۸۴	۲-۲-۹. رهبری نرم.....
۸۶	۳-۹. مشخصه‌های رهبری معنوی هوشمند.....

فصل سوم: طراحی الگوی رهبری امام خامنه‌ای (دام‌عزه)

۸۹	قضیه: مسابقه قایقرانی در آب‌های آزاد بین‌المللی.....
۹۰	۱. مقدمه.....
۹۰	۲. ابعاد الگوی رهبری امام خامنه‌ای (دام‌عزه).....
۹۰	۱-۲. رهبری نرم امام خامنه‌ای (دام‌عزه).....
۹۱	۱-۱-۲. مؤلفه‌ها و مشخصه‌های رهبری نرم.....
۹۱	۱-۱-۱-۲. معنویت و خداگرایی.....
۹۱	مشخصه‌های معنویت و خداگرایی.....
۹۳	۲-۱-۱-۲. دانش و فناوری.....
۹۴	مشخصه‌های دانش و فناوری.....
۹۶	۳-۱-۱-۲. فرهنگ.....
۹۶	مشخصه‌های فرهنگ.....
۹۸	۴-۱-۱-۲. سیاست.....
۹۸	مشخصه‌های سیاست.....
۱۰۱	۵-۱-۱-۲. امنیت درون و برون‌مرزی.....
۱۰۱	مشخصه‌های امنیت.....
۱۰۴	۲-۲. رهبری سخت.....

۱۰۶	۲-۲-۱. مؤلفه‌ها و مشخصه‌های سخت
۱۰۷	۲-۲-۱. امور نظامی
۱۰۷	مشخصه‌های امور نظامی
۱۰۹	۲-۲-۱. موقعیت جغرافیایی و ژئوپلیتیکی ایران
۱۱۰	مشخصه‌های موقعیت جغرافیایی
۱۱۲	۲-۲-۱. اقتصاد
۱۱۳	مشخصه‌های اقتصاد
۱۱۶	۳. کاربست مراحل تحلیل گفتمان انتقادی
۱۱۶	الف) مرحله توصیف
۱۱۷	ب) مرحله تفسیر
۱۱۷	ج) مرحله تبیین

فصل چهارم: مبانی و اصول الگوی رهبری امام خامنه‌ای (دام‌عزه)

۱۱۹	قضیه: فرمانده هوشمند و پهلوانان عاشق
۱۲۰	۱. مقدمه
۱۲۱	۲. مبانی فکری رهبری امام خامنه‌ای (دام‌عزه)
۱۲۶	۲-۱. تأثیر مبانی توحیدی بر مبانی فکری امام خامنه‌ای (دام‌عزه)
۱۲۸	۲-۲. مبانی فلسفی الگوی رهبری امام خامنه‌ای (دام‌عزه)
۱۳۰	۲-۳. مبانی قرآنی و روایی مدل رهبری امام خامنه‌ای (دام‌عزه)
۱۳۴	۳. اصول رهبری امام خامنه‌ای (دام‌عزه) در نگاه انتقادی
۱۳۵	۳-۱. اصول رهبری نرم
۱۳۵	۳-۱-۱. توجه به اسلامیت و آرمان محوری
۱۳۶	۳-۱-۲. نظام‌سازی
۱۳۷	۳-۲. اصول رهبری سخت
۱۳۷	۳-۲-۱. امنیت و اقتدار سرزمین اسلامی
۱۳۸	۳-۲-۲. حفظ تمامیت ارضی و حاکمیت کشور اسلامی
۱۳۹	۳-۲-۳. کمک به حفظ ثبات و صلح منطقه‌ای و جهانی
۱۴۱	۳-۳. کاربست مراحل تحلیل گفتمان انتقادی
۱۴۱	الف) مرحله توصیف تحلیل گفتمان انتقادی
۱۴۲	ب) مرحله تفسیر تحلیل گفتمان انتقادی
۱۴۲	ج) مرحله تبیین تحلیل گفتمان انتقادی

فصل پنجم: راهبردهای رهبری امام خامنه‌ای (دام‌عزه)

۱۴۳	قضیه: استراتژی ناخدای هوشمند برای مقابله با غول دریایی
۱۴۴	۱. مقدمه

۲. مفهوم و تاریخچه راهبرد..... ۱۴۴
۳. تدوین راهبردها از منظر علمی ۱۴۵
- ۳-۱. چشم‌انداز..... ۱۴۶
- ۳-۱-۱. چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران..... ۱۴۷
- ۳-۱-۲. سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران..... ۱۴۷
- ۳-۱-۳. چشم‌انداز چهل‌ساله (گام دوم انقلاب اسلامی) و تحلیل آن..... ۱۴۸
- ۳-۱-۳-۱. متن کامل بیانیه..... ۱۴۹
- ۳-۱-۳-۲. تحلیل بیانیه گام دوم..... ۱۶۴
- تحلیل وضعیت گذشته، حال و آینده انقلاب..... ۱۶۵
- ۳-۲. رسالت..... ۱۶۶
- ۳-۳. مأموریت..... ۱۶۶
- ۳-۴. ارزش‌ها..... ۱۶۷
- ۳-۵. موضوعات و مسائل راهبردی..... ۱۶۸
- ۳-۶. اهداف..... ۱۶۸
۴. تدوین راهبردها در رویکرد مقام معظم رهبری..... ۱۶۹
- ۴-۱. آرمان‌ها و اهداف نظام جمهوری اسلامی..... ۱۶۹
- ۴-۲. راهبردهای کلی و عمومی..... ۱۷۰
- ۴-۳. نگاه به واقعیات..... ۱۷۱
۵. کاربست مراحل تحلیل گفتمان انتقادی..... ۱۷۲
- الف) مرحله توصیف در تحلیل گفتمان انتقادی..... ۱۷۲
- ب) مرحله تفسیر در تحلیل گفتمان انتقادی..... ۱۷۳
- ج) مرحله تبیین در تحلیل گفتمان انتقادی..... ۱۷۳
۶. تبیین راهبردهای رهبری امام خامنه‌ای (دام‌عزه)..... ۱۷۴
- ۶-۱. موضوعات و مسائل راهبردی..... ۱۷۶
- ۶-۱-۱. راهبردهای رهبری نرم در نگاه انتقادی..... ۱۷۶
- ۶-۱-۱-۱. تزریق معنویت و خداگرایی در بین مردم..... ۱۷۶
- ۶-۱-۱-۲. دشمن‌شناسی و بصیرت‌افزایی..... ۱۷۷
- ۶-۱-۱-۳. تصویرسازی قدرت بازدارندگی..... ۱۷۹
- ۶-۱-۱-۴. دانش توأم با تهذیب و اخلاق..... ۱۸۰
- ۶-۱-۱-۵. دعوت هوشمند وجدان‌های بی‌آلایش جهانی..... ۱۸۱
- ۶-۲. راهبردهای رهبری سخت در نگاه انتقادی..... ۱۸۴
- ۶-۲-۱. استکیارستیزی..... ۱۸۴
- ۶-۲-۲. ایجاد عمق راهبردی..... ۱۸۵
- ۶-۲-۳. اقتصاد مقاومتی..... ۱۸۷
۷. ویژگی‌های استراتژیست اسلامی..... ۱۹۲

۱۹۵ رهبری اقتصادی در مدل رهبری امام خامنه‌ای (دام‌عزه)
۱۹۷ ۱. دگرگونی معادلات و تولد نظم نوین در جهان
۱۹۷ ۲. تنوع تهدیدهای فراروی کشور
۱۹۸ ۳. عدم قطعیت و عدم ثبات نظام بین‌الملل

فصل ششم: جمع‌بندی و نتایج یافته‌ها (مدل نهایی)

۲۰۱ ۱. مقدمه
۲۰۱ ۲. جمع‌بندی مطالب
۲۰۲ ۳. نتایج یافته‌ها (مدل نهایی)
۲۱۱ منابع

مقدمه کتاب

نظام جمهوری اسلامی مدلی از حکومت است که مبتنی بر ولایت و امامت است. در این سبک از حکومت، امامت و رهبری از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. تبیین مدل یا مدل‌های رهبری مبتنی بر این نظام گامی است در جهت بازشناسی رابطه دوسویه رهبری-رهروی در نظام اسلامی که به تعمیق و تحکیم مناسبات حکومت و جامعه در سطح کلان و مدیریت و سازمان در سطح خرد می‌انجامد؛ چه اینکه امامت و رهبری رمز حیات و بالندگی جوامع توحیدی است که غفلت از آن می‌تواند زیان‌بار و شکننده باشد. غفلت از جایگاه این موضوع اساسی در قرون گذشته، باعث چالش و تسلط بیگانگان در جهان اسلام گردید. با پیروزی انقلاب اسلامی در ایران بر مبنای رهبری الهی فقیه جامع‌الشرایط و بر اساس تئوری ولایت فقیه، ملل جهان اسلام مسیر عزت، تحول و بالندگی را دریافته و خیزش‌های مردمی را در برابر بیگانگان و مستبدان آغاز نمودند. این خیزش‌ها در عصر حاضر، به بیداری اسلامی در کشورهای اسلامی و مآلاً به تغییر و سرنگونی برخی از سران مستبد منجر گردیده است. این بیداری اسلامی از حرکت پوینده امام خمینی علیه‌السلام در آغاز انقلاب و در ادامه با حرکت تکاملی امام خامنه‌ای (دام‌عزه) با ارائه و کاربست الگوهای رهبری اسلامی در جهان اسلام نشئت گرفته است. منشأ اصلی این اثرگذاری در انقلاب درونی و تغییر انفسی است؛ چه اینکه در الگوی رهبری اسلامی ابتدا باید «رهبری بر خویشتن» و «از خویشتن» آغاز گردیده و به تعبیری، انقلاب و تحول درونی رهبران و تهذیب نفس و کسب مکارم اخلاق موردتوجه باشد؛ به همین دلیل است که از منظر گزاره‌های اسلامی، بعثت رهبران توحیدی با تلاوت آیات و نشانه‌های

۲ الگوی رهبری امام خامنه‌ای (دام‌عزه العالی)

توحیدی (شناخت‌دهی عقلی) و تزکیه (تربیت انفسی) و تعلیم نیروها عجین گشته (جمعه، ۲) و رهبری به منظور رشد عقلی، عاطفی و رفتاری نیروها با پوششی معنوی به بسترسازی تحول در آنان اقدام نموده و به تبعیت از معلم اول (خدای تبارک و تعالی)، مردم را از ظلمات به نور، به کمال، به عشق، به محبت، به مراتب کمالی و نهایتاً به «انسانیت» دعوت می‌کند (امام خمینی، ۱۳۷۸، ج ۹، ص ۲۹۱). رهبران در این رویکرد، درصدد بسترسازی تحول در افراد زیرمجموعه سازمانی‌اند تا بدین‌سان بتوانند به هدایت و رهبری اثربخش منابع انسانی بپردازند. با عنایت به این شاخصه مهم، یکی از الگوها در عصر کنونی الگویی از رهبری است که امام خامنه‌ای (دام‌عزه) ارائه و پیشنهاد می‌دهد. این مدل مبتنی بر معنویتی هوشمند است که نوشته حاضر درصدد تبیین و تدوین آن است؛ با این هدف، این مجموعه دربرگیرنده شش فصل است: فصل اول کتاب با عنوان «کلیات» متکفل کلیاتی مرتبط با این الگو مشتمل بر مطالبی همچون بیان مسئله، اهمیت و ضرورت پژوهش، سؤالات و روش تحقیق است؛ در فصل دوم با عنوان «نظریه‌ها و مدل‌های علمی پژوهش» مباحثی همچون مفهوم رهبری، مفهوم رهبری اسلامی، تبارشناسی رهبری در گزاره‌های اسلامی، چرخه مطالعاتی نظریه‌های رهبری، مدل‌های مهم رهبری اسلامی و مدل رهبری معنوی هوشمند در آن مطرح می‌شود؛ در فصل سوم با عنوان «طراحی الگوی رهبری امام خامنه‌ای» به ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخصه‌های آن پرداخته می‌شود؛ در فصل چهارم با عنوان مبانی و اصول رهبری امام خامنه‌ای (دام‌عزه) به منظومه فکری و مبانی فکری، فلسفی و قرآنی و روایی رهبری آیت‌الله خامنه‌ای (دام‌عزه) پرداخته می‌شود؛ در این فصل اصول نرم و اصول سخت واکاوی می‌شود؛ در فصل پنجم با عنوان «راهبردهای رهبری امام خامنه‌ای (دام‌عزه)» راهبردها در سطوح مختلف سازمانی، ملی و بین‌المللی در حوزه راهبرد نرم و راهبرد سخت مطرح شده و در این خصوص بررسی انجام می‌گیرد و در فصل ششم با عنوان «جمع‌بندی و نتایج یافته‌ها» مطالب فصول گذشته اشاره گردیده و دستاوردها و نتایج بیان می‌شود. در این مجموعه سعی بر این است که قرائتی جدید از رهبری مقام معظم رهبری ارائه و الگویی نو به جامعه علمی معرفی شود که بتواند برای استادان حوزه و دانشگاه و دانشجویان رشته‌های مختلف مدیریت و علوم سیاسی در دوره‌های تحصیلات تکمیلی و نیز دوره‌های کارورزی و کوتاه‌مدت مفید بوده و به‌عنوان منبع در نظر گرفته شود.

مقدمه کتاب ۳

در پایان لازم می‌دانم از مساعدت تمامی عزیزانی که در تدوین و نگارش این مجموعه همکاری داشته‌اند تشکر نمایم؛ از برادر عزیز جناب آقای دکتر محمدتقی نوروزی که نظارت و ارزیابی این پژوهش را بر عهده داشته و با دقت نظر و ارائه نظرات ارزشمند خود به غنی‌سازی آن کمک کردند سپاسگزاری می‌کنم؛ از ریاست محترم، معاونت‌های محترم «پژوهشی، آموزشی و فناوری» و «توسعه مدیریت و منابع»، مدیریت و کارشناس محترم گروه، مدیران و کارشناسان بخش‌های پژوهش و اداری-مالی و انتشارات پژوهشگاه و همه عزیزانی که به‌نحوی در تسهیل امر پژوهش دخالت داشته‌اند، صمیمانه تشکر می‌شود و از خداوند متعال برای همه همراهان توفیق روزافزون مسئلت می‌نمایم. در پایان این اثر را به والدین و برادرانم تقدیم می‌کنم.

و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین

عباس شفیعی

مروری بر حیات مقام معظم رهبری^۱

زندگانی رهبر معظم انقلاب اسلامی حضرت آیت الله خامنه‌ای دارای فرازونشیب‌های فراوانی بوده که به صورت تفصیلی در نوشته‌های زیادی ثبت شده است؛^۲ مع الوصف در اینجا مرور کلی بر حیات ایشان نموده تا خوانندگان به صورت اجمالی با مراحل رشد و نیز زندگی خانوادگی و علمی و سیاسی رهبری ایشان آشنا گردند و در صورت تمایل به نوشته‌های تفصیلی مراجعه کنند.

تولد مقام معظم رهبری و ساده‌زیستی خانواده ایشان

مطابق اطلاعات شناسنامه‌ای سیدعلی فرزند سیدجواد حسینی خامنه‌ای در روز ۲۴ تیرماه ۱۳۱۸ برابر با ۲۸ صفر ۱۳۵۸ قمری در مشهد مقدس دیده به جهان گشود؛ اگرچه برخی، روزهای پایانی فروردین ۱۳۱۸ را ثبت کرده‌اند (غفاری، ۱۳۹۵، ص ۱۴). وی دومین پسر خانواده هستند؛ پدر بزرگوار ایشان سیدجواد یکی از روحانیون پارسا بود که زندگی ساده‌ای داشت. آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (دام‌عزه) در این خصوص، می‌گویند: پدرم روحانی معروفی بود، اما خیلی پارسا و گوشه‌گیر؛ زندگی ما به‌سختی می‌گذشت، شب‌هایی اتفاق می‌افتاد که در منزل ما شام نبود، مادرم به‌زحمت برای ما شام تهیه می‌کرد، معمولاً آن شام نان و کشمش بود. منزل پدری که من در آن متولد شدم تا چهارپنج سالگی من یک خانه شصت-هفتاد متری در محله فقیرنشین مشهد بود که فقط یک اتاق داشت و یک زیرزمین تاریک؛ هنگامی که برای

1. www.khamenei.ir

۲. در این زمینه می‌توانید به کتاب شرح اسم زندگی نامه آیت‌الله سیدعلی حسینی خامنه‌ای، نوشته هدایت‌الله بهبودی مراجعه کنید.

۶ الگوی رهبری امام خامنه‌ای (دام‌عزه العالی)

پدرم میهمان می‌آمد همه ما باید به زیرزمین می‌رفتیم تا میهمان برود. از سخنان مقام معظم رهبری استفاده می‌شود که ساده‌زیستی در زندگی آنان ساری و جاری بوده است. پدر ایشان در حالی که از روحانیون معروف بوده و به امام راحل علاقه زیادی داشته است، مع‌الوصف اهل مبارزه سیاسی نبوده است، ولی در خاندان خامنه‌ای به چهره‌های مشهوری همچون شیخ محمد خیابانی مبارز آزادی‌خواه عصر مشروطه (شوهر عمه رهبر انقلاب) و آیت‌الله سیدهاشم میردامادی مفسر قرآن و مبارز با استبداد رضاخان (پدر بزرگ مادری رهبر انقلاب) در تاریخ معاصر ایران برمی‌خوریم. مادر رهبر انقلاب بانو خدیجه میردامادی بانویی فهیمه و روشنفکر بود که با قرآن و حدیث و شعر آشنا بوده و مسلط به زبان عربی بود (غفاری، ۱۳۹۵، ص ۱۴).

دوران تحصیلات

تحصیلات مقام معظم رهبری از چهار سالگی در مکتب‌خانه‌ای شروع شد، سپس ادامه آموزش در مدرسه تازه تأسیس دارالتعلیم دیبانتی بود. سیدعلی در دوران دبیرستان، خواندن جامع المقدمات و صرف و نحو را آغاز کرد و سپس وارد حوزه علمیه شد و ادبیات و مقدمات را نزد اساتید آن زمان از جمله پدر بزرگوارشان خواند. سیدعلی کتب ادبی از قبیل جامع المقدمات، سیوطی و مغنی را نزد مدرسان مدرسه سلیمان خان و نواب خواند، کتاب معالم را در همان دوره خواند، شرایع الاسلام و شرح لمعه را نزد پدر و مرحوم آقا میرزا مدرس یزدی و رسائل و مکاسب را نزد حاج شیخ هاشم قزوینی و بقیه دروس سطح فقه و اصول را پیش پدر فراگرفت. ایشان کتاب منظومه سبزواری را از مرحوم آیت‌الله میرزا جواد آقا تهرانی و شیخ رضا ایسی فراگرفت؛ دروس خارج را نزد حضرات آیات میلانی، سید محسن حکیم، سید محمود شاهرودی، میرزا باقر زنجانی، سیدیحیی یزدی و میرزا حسن بجنوردی تلمذ کرد. ایشان پس از مدتی به قم بازگشتند و از سال ۱۳۳۷ تا ۱۳۴۳ در حوزه علمیه قم تحصیلات عالی خود را در فقه، اصول و فلسفه ادامه دادند و از محضر بزرگانی همچون آیات عظام بروجردی، امام خمینی، شیخ مرتضی حائری یزدی و علامه طباطبایی بهره بردند و در سال ۱۳۴۳ به علت بیماری پدر به مشهد بازگشت تا به پدر و مادر خود خدمت کند.

مروری بر حیات مقام معظم رهبری ۷

دوران مبارزات سیاسی

مقام معظم رهبری از سال ۱۳۴۱ فعالیت سیاسی خود را آغاز کردند و شانزده سال مبارزه را انجام دادند. در آن دوران، افزون بر تدریس به فعالیت‌های سیاسی مشغول بودند. در گفتار وی، استاد فقه و فلسفه و سیاست ایشان امام راحل است؛ مع الوصف از سیدمجتبی نواب صفوی نیز تأثیر پذیر بوده است. آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (دام‌عزه) در این زمینه اظهار می‌دارند: شاید پانزده یا شانزده سالم بود که مرحوم نواب صفوی به مشهد آمد؛ مرحوم نواب صفوی برای من خیلی جاذبه داشت و به کلی مرا مجذوب خودش کرد؛ هرکسی که آن وقت در حدود سنین ما بود مجذوب نواب صفوی می‌شد، از بس این آدم، پرشور و با اخلاص، پر از صدق و صفا و ضمناً شجاع و صریح و گویا بود. من می‌توانم بگویم آنجا به طور جدی به مسائل مبارزاتی و به آنچه به آن مبارزه سیاسی می‌گوئیم، علاقه‌مند شدم (امام خامنه‌ای، دیدار مردمی، ۱۳۷۶/۱۱/۱۴)؛ با وجود این، منظومه فکری و سیاسی ایشان از امام خمینی نضج یافته و تأثیر پذیرفته است (غفاری، ۱۳۹۵، ص ۱۷). وی به دلیل فعالیت‌های سیاسی در سال ۱۳۴۲ و ۱۳۴۳ بارها بازداشت و به زندان افتاد. در سال‌های ۱۳۵۰ تا ۱۳۵۳ درس‌های تفسیر و ایدئولوژی ایشان در مساجد کرامت، امام حسن و میرزا جعفر در مشهد رونق داشت. با انجام مستمر فعالیت دینی توسط ایشان ساواک در سال ۱۳۵۳ و ۱۳۵۴ وی را دستگیر و زندانی کرد و به خاطر ادامه فعالیت‌های دینی بعد از شش‌بار بازداشت، در سال ۱۳۵۶ دستگیر و به ایرانشهر تبعید گردید و در سال ۱۳۵۷ آزاد شد و به مشهد بازگشت.

پیروزی انقلاب اسلامی و مسئولیت‌های سیاسی و اجرایی

بعد از سالیان متمادی مبارزات امام خمینی رحمته‌الله‌علیه و ملت مسلمان ایران و تلاش‌های یاران امام، نهایتاً انقلاب اسلامی در بهمن سال ۱۳۵۷ به پیروزی رسید؛ آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (دام‌عزه) به‌عنوان یکی از یاران برجسته امام، سهم بزرگی در پیروزی انقلاب اسلامی ایفا نمود و در آستانه انقلاب توسط رهبر کبیر انقلاب، امام خمینی، به عضویت شورای انقلاب درآمد. فعالیت‌های اجرایی و مدیریتی ایشان بعد از انقلاب مشتمل بر موارد زیر است:

– تشکیل حزب جمهوری اسلامی با مشارکت علمای مبارز؛

۸ الگوی رهبری امام خامنه‌ای (دام‌عزه‌عالی)

- معاونت وزارت دفاع در سال ۱۳۵۸؛
- سرپرستی سپاه پاسداران در سال ۱۳۵۸؛
- امام جمعه تهران سال ۱۳۵۸؛
- نماینده امام در شورای عالی دفاع در سال ۱۳۵۹؛
- نماینده مردم تهران در اولین دوره مجلس شورای اسلامی ۱۳۵۸؛
- حضور فعال در جبهه‌های دفاع مقدس و رویارویی با گروه‌های ضدانقلاب؛
- ریاست جمهوری در سال ۱۳۶۰ با شهادت محمدعلی رجایی و انتخاب به ریاست جمهوری در دوره دوم از سال ۱۳۶۴ تا ۱۳۶۸؛
- ریاست شورای عالی انقلاب فرهنگی و تشخیص مصلحت نظام و شورای بازنگری قانون اساسی؛

- و نهایتاً سگن‌دار رهبری نظام جمهوری اسلامی ایران از چهاردهم خرداد سال ۱۳۶۸ با رحلت رهبر کبیر انقلاب امام خمینی رحمته‌الله‌علیه تاکنون.

حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (دام‌عزه) در بازه زمانی مرتبط با رهبری سگن‌داری انقلاب اسلامی با فرازونشیب‌ها و چالش‌های زیادی مواجه گشت؛ ابتدا با پیشنهاد نمایندگان خبرگان رهبری به‌ویژه برخی از چهره‌های شاخص با استناد به اشارات رهبر فقید انقلاب مواجه شد که وی از پذیرش استتکاف نمود؛ مع‌الوصف، با برگزاری جلسات متعدد در مجلس خبرگان و نهایتاً با انتخاب ایشان به رهبری، به‌نوعی تکلیف الهی بر پذیرش آن قرار گرفت؛ چه اینکه با وجود اقبال خبرگان حجت بر ایشان تمام شد، همان‌طور که منطبق این پذیرش همان منطبق امیر مؤمنان علی علیه‌السلام در پذیرش خلافت بود که فرمود: «لولا حضور الحاضر و قیام الحجة بوجود الناصر و ما اخذ الله علی العلماء ان لا یقاروا علی کظة الظالم و لا سغب مظلوم لالقیة حبلها علی غاربها و لسقیة آخرها بکأس اولها» (نهج‌البلاغه، خ ۳)؛ «اگر نبود حضور مردم و تمام بودن حجت بر من به جهت وجود یاور، و پیمانی که خداوند از علما گرفته که در برابر پرخوری ستمکاران و (تجاوز آنان به حقوق مظلومان) و گرسنگی مظلومان ساکت نشینند، بی‌تردید دهنه شتر حکومت را بر کوهانش می‌افکنند و پایان آن را همچون آغازش با پیاله تهی سیراب می‌کردم». بر اساس این منطق، پذیرش مسئولیت اجتماعی تکلیفی الهی قلمداد

مروری بر حیات مقام معظم رهبری ۹

می‌گردد؛ با این حال، با پذیرش مسئولیت الهی و اجتماعی، چالش‌های رهبری بعد از امام راحل آغاز گردید. این چالش‌ها در برخی موارد به تشتت و انفصال برخی از نیروهای انقلاب منجر گردید که ریزش‌ها و رویش‌هایی را در برداشت و فصل جدید رهبری با اعتماد توده مردمی و در قالب ساختار و تشکیلات جدید آغاز شد و در این برهه نیروهای پیرو خط رهبری و طرفداران انقلاب اسلامی در درون کشور مشخص شدند. مقام معظم رهبری با ترسیم مبانی دینی و مؤلفه‌ها و مشخصه‌ها و راهبردهای اساسی انقلاب به جهت‌دهی کلی انقلاب در درون کشور و متناسب با آن در بیرون از مرزهای کشور پرداخت و بر اساس مدل جدید رهبری از مؤلفه‌های سخت و نرم در رهبری استفاده نمود. مقام معظم رهبری در این مسیر با ترسیم جهت‌گیری و چشم‌انداز انقلاب در قالب چشم‌انداز بیست‌ساله و نیز ترسیم سند گام دوم انقلاب و تبیین مبانی تئوریک انقلاب و امام راحل، به نظام‌سازی اندیشه انقلاب و تبیین آن همت گماشت و مردم را در مسیر اصلی انقلاب هدایت فرمود و بالطبع این مدل رهبری با مکانیزم مدیریت جهادی با تکیه بر نیروی جوان انقلابی به منصفه ظهور گذاشته شد و در این مسیر با باور به مبانی اسلامی و توجه به اصول، به تبیین و اجرای مؤلفه‌ها و مشخصه‌ها و راهبردهای رهبری پرداخت که این پژوهش درصدد طراحی مدل رهبری ایشان است.

فصل اول

کلیات

قضیه: پیر، پسر و الهه آرامش

در سرزمینی آرام با وسعتی بزرگ در کنار دریایی زیبا در شمال (دریای خزر) و نگینی فارسی در جنوب (خلیج فارس) و با اقلیم چهارگانه (چهار فصل)، مردمی نیکو صفت قرن‌ها زندگی کرده و در گذر زمان به حیات خود ادامه می‌دادند. مردم این سرزمین با طوایف و زبان‌های گوناگون در کنار هم جمع شده بودند. در بلندی آبادی، دیدبان‌ها به دیدبانی مشغول بودند و خبرها را اطلاع‌رسانی می‌کردند. در این آرامش، نوعی خفتگی حس می‌شد؛ با اینکه دیدبان‌ها مشغول فعالیت بودند، مع‌الأسف مردم از خمارزدگی برخوردار بودند؛ چراکه مردم نسبت به حوادث پیش‌آمده و بسترهای ایجاد طوفان، آگاهی نداشتند؛ این در حالی بود که طوفان به تدریج خود را نمایان می‌کرد، ولی کسی مطلع نبود. پیر ما در تلاطم این طوفان، مشغول آگاهی‌بخشی به توده‌های مردم بود، ولی کسانی که با این آرامش کاذب و خمارزدگی آدمیان سود می‌بردند، با دیدن فعالیت پیر آگاه، وی را دستگیر کرده و در زندان افکندند. سال‌ها به همین منوال گذشت تا اینکه یاران بیدار پیر سرزمین ما حوادث پیش‌آمده را به اطلاع مردم رساندند. زمزمه‌های بیداری در بلاد شنیده شد؛ مردم به همدیگر در خصوص طوفان اطلاع می‌دادند. سخن، سخن طوفان بود و این آرامش قبل از طوفان بسیار شکننده بود تا اینکه پیر ما را اخراج کرده و به سرزمینی دور منتقل کردند. پیر ما ساکت نشست، پیام‌های خود را از طریق یاران به مردم می‌فرستاد و از مردم طلب می‌کرد که به صحنه بیایند و در مقابل طوفان بایستند. بعد از سال‌ها مقاومت، مردم به همراه پیر سرزمین ما پیروز شده و طوفان را در هم شکستند و گروه‌های شیطانی را از آن دیار

بیرون راندند. گروه‌های شیطنانی به همراه ارباب خود «شیطان بزرگ» بیکار نشستند و توطئه‌های زیادی کردند تا مردم و پیرشان را به زانو درآورند، ولی از هر راهی وارد شدند نتوانستند مقاومت مردم را به هم بزنند. پیر ما برای مردم «کشتی نجات» درست کرد و سگان‌دار کشتی شد، آب دریا که طوفانی شده بود، مردم وارد کشتی شده و سرنوشت خود را به پیر دانا سپرده بودند. قریب به یک دهه سگان‌داری توسط پیر ما انجام گرفت و مردم با طوفان‌های مختلف مبارزه کردند و پیروزی‌های پی‌درپی محقق شد. الگوی سگان‌داری پیر عارف تمسک به قوی‌ترین نیروی نامرئی و جادویی به نام «الهی آرامش» بود که فقط در اختیار خواص قرار داشت. یاران، با تشویق پیر خود و با تکیه بر نیروی نامرئی و جادویی طعم شیرین آزادی و استقلال را چشیدند و بالاخره مردم که شبی را در خواب به سر می‌بردند، بعد از بیداری اطلاع یافتند که پیر دانا دچار سانحه شده و آنان را ترک کرده است، ولی قبل از آن پسرش را که یار و همراه وی بود، به‌عنوان سگان‌دار کشتی معرفی کرده بود. مردم با اینکه به خاطر فراق، چشمی غم‌بار و نالان داشتند، مع‌الوصف از سگان‌دار جدید (پسر) استقبال کرده و سرنوشت خود را به او سپردند. حرف‌های پسر همان حرف‌های پیر بود، نیروی نامرئی و جادویی «الهی آرامش» نیز در اختیار سگان‌دار جدید بود. همه‌چیز بر اساس باورهای پیر قرار داشت و این موضوع بارها توسط پسر، مطرح شده بود؛ چه اینکه، وی بارها برای بهره‌گیری از آب‌های زلال چشمه اصلی به‌منظور برطرف کردن نیاز تشنگی مردم به اندیشه و سیره پیر ما تمسک می‌کرد، ولی مردم مشاهده کردند که در صحنه عمل روش و شیوه سگان‌داری پسر کمی متفاوت گردید؛ همه تعجب کردند و برایشان علامت سؤال بود و از هم می‌پرسیدند که چرا شیوه سگان‌داری تغییر کرد؟ در کشاکش فعالیت‌ها عده‌ای از خواص مسیری انحرافی رفته و از راه و مرام سگان‌دار جدید جدا شدند، ولی عموم مردم از سگان‌دار جدید پیروی کردند؛ باین حال، در اذهان گروهی از مردم پرسش فوق‌تداعی می‌کرد و منتظر بودند تا کسی به آنها پاسخ دهد. این موضوع به مرور زمان، بروز بیشتری یافت؛ زمانی که مردم دیدند شیوه سگان‌داری در اجرا کاملاً متمایز است، از خود سؤال می‌کردند که علت این امر چیست؟ شاید بتوان این ابهام را این‌گونه برطرف کرد که تغییر شیوه سگان‌داری پسر نسبت به پدر در تغییر شرایط و اقتضانات محیطی بوده است و بدین‌سان، ممکن است گفته شود که تغییر در مدل و تاکتیک‌های سگان‌داری پسر، به باور وی

کلیات ۱۳

به در اختیار داشتن مؤلفه‌های نرم‌افزاری و مؤلفه‌های سخت‌افزاری در عصر خود معطوف می‌شود؛ چه اینکه به نظر می‌رسد که پیر ما در کنار نیروی نامرئی جادویی (الهه آرامش) از امکانات فیزیکی و مادی لازم و متناسب در عصر خویش برخوردار نبود؛ اما به همت پیر و مردم آگاه در چند دهه مقاومت، برخی از امکانات مادی فراهم شد؛ با این توصیف، سگن‌دار جدید افزون بر داشتن نیروی جادویی نامرئی (الهه آرامش) به برخی از نیروهای مرئی (امکانات مادی و تجهیزاتی) مسلح شد؛ از این رو، باتوجه به ترکیب نیروهای جدید، شیوه سگن‌داری سگن‌دار جدید عوض شد. وی الگوی سگن‌داری جدید را با مبنا قرار دادن نیروی نامرئی جادویی الهام گرفته از پدر، تعریف کرده و از ابزارآلات مرئی و نامرئی استفاده نموده و الگوی خود را ترکیبی هوشمند معرفی کرد و سیره خود را بر اساس آن قرار داد که تبیین این مدل در نوشته پیش‌روی، انجام می‌گیرد.

۱. مقدمه

به‌طور کلی در زمینه رهبری اسلامی الگوهایی ارائه شده است؛ مع‌الوصف، در خصوص رهبری امام خامنه‌ای باتوجه به پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه رهبری ایشان،^۱ مدلی قابل‌اعتنا مشاهده نمی‌شود؛ از این رو، تدوین و تبیین مبانی، ابعاد، اصول، مؤلفه‌ها و راهبردهای مدل رهبری ایشان، مباحث اصلی‌اند که در این مجموعه به کنکاش گذاشته می‌شود و در اینجا سعی می‌شود الگویی علمی و کاربردی از رهبری معرفی گردد که به فراخور سیره نظری و عملی ایشان و با ابتناء بر اندیشه‌ها و رهیافت‌های اسلامی تدوین شده باشد. با این تصویر، در این فصل، کلیاتی در حوزه رهبری اسلامی و الگوی رهبری امام خامنه‌ای (دام‌عزه) مشتمل بر بیان مسئله، ضرورت پژوهش در این حوزه، سؤالات، روش‌شناسی پژوهش و فرایند پژوهش، مطرح می‌شود.

۱. برخی از پژوهش‌ها عبارت‌اند از: کتاب بررسی نقش امام خامنه‌ای در مهار بحران‌های سیاسی اجتماعی ایران ۱۳۶۸-۱۳۸۸، نوشته حمیدرضا گل‌محمدی، کتاب طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن (این کتاب مربوط به مصطفی غفاری نیست) و کتاب از نیمه خرداد، نوشته مصطفی غفاری، کتاب منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای، نوشته خسرو پناه و جمعی از پژوهشگران و کتاب فلسفه سیاسی آیت‌الله خامنه‌ای، نوشته محسن مهاجرنیا.

۲. بیان مسئله

اصولاً در هر پژوهشی لازم است ابعاد مجهول مسئله در آن بازکاوی شود. در این تحقیق نیز ما به دنبال بررسی ابعاد مجهول مسئله با موضوع الگوی رهبری امام خامنه‌ای هستیم؛ از این رو، چیستی مدل، چگونگی و چرایی آن مدنظر قرار می‌گیرد تا ابعاد مجهول مسئله واکاوی گردد؛ چه اینکه در چیستی مسئله به دنبال بررسی اجزاء تشکیل‌دهنده مدل و در چگونگی به دنبال بررسی چگونگی و نوع طراحی آن و در چرایی به دنبال بررسی پارادایم حاکم بر آن هستیم. با این توصیف، سؤال کلیدی در اینجا این است که الگوی رهبری امام خامنه‌ای چیست؟ این مدل چگونه طراحی می‌شود؟ و دارای چه پارادایم و منظومه فکری است؟ به بیان بهتر، با عنایت به اندیشه حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (سیره نظری و عملی ایشان) و منظومه فکری ایشان، چه الگویی را در حوزه رهبری می‌توان اصطیاد نمود؟ به منظور پاسخ دادن به این پرسش، لازم است در بستر «رویکرد رهبری اسلامی» این الگو بازتعریف شده و رویکرد و الگوی رقیب و معارض آن مشخص گردد؛ افزون‌براین، در این مسیر بایسته است که دانسته شود رهبری اسلامی چه جایگاهی در گزاره‌های اسلامی دارد؟ مطالعات نشان می‌دهد که هر الگویی از جمله الگوی اسلامی در رهبری لاجرم با منظومه فکری حاکم بر آن رابطه داشته و در بستر پارادایم اسلامی در آن قابل‌تفسیر است (شفیعی، ۱۳۹۷)؛ از جمله الگوهای کاربردی اثربخش که می‌توان با ابتناء بر رهیافت‌های دینی مطرح کرد، مدل رهبری امام خامنه‌ای (دام‌عزه) است. ممکن است پرسیده شود که این الگو چیست؟ مبانی، ابعاد، اصول و مؤلفه‌های آن کدام‌اند؟ این الگو دارای چه راهبردهایی است؟ این نوشته با عنایت به روش تحلیل گفتمان انتقادی و باتوجه‌به مراحل آن (توصیف، تفسیر و تبیین)، به بازکاوی الگوی موردنظر می‌پردازد؛ از این رو، مسئله تحقیق، چیستی مدل رهبری معظم‌له است که به‌عنوان دغدغه اصلی پژوهش در این نوشتار تلقی می‌شود.

۳. اهمیت و ضرورت پژوهش

اصولاً در جامعه به دلیل وجود سلايق مختلف انسانی، تنازع از امور اجتناب‌ناپذیر اجتماع است و چنانچه در میان آحاد جامعه، حاکم (مدیر یا رهبر) نباشد، فرجام آنان به چنان هرج‌ومرجی

کلیات ۱۵

کشیده می‌شود که هلاک بشر و انقراض آن را اعلام می‌دارد (ابن‌خلدون، ۱۳۵۹، ج ۱، ص ۳۶۷). این نوع از رهبری دربرگیرنده مطلق رهبری است که ضرورت اجتماعی بودن انسان را تداعی می‌کند؛ لکن منظور قرآن از رهبری، افزون بر رهبری اجتماعی، مشتمل بر رهبری معنوی یعنی رهبری الهی نیز است (مطهری، ۱۳۸۱، ج ۳، ص ۳۱۹). در متون دینی، سازه «رهبری اسلامی» با مفهوم هدایت همراه بوده و اساساً رهبری در جامعه دینی به مفهوم هدایت مستمر نیروها به تعالی است (سجده، ۲۴) و در مقابل، رهبری غیردینی دعوت مستمر نیروها به گمراهی است (کلینی، ۱۴۱۳، ج ۱، ص ۱۶۸). افزون بر این، رهبری اسلامی سازه‌ای نظری است که بدون «تحول درونی» رهبران بی‌معناست. این تحول خمیرمایه رهبری بر خویشتن بوده و مآلاً به بسترسازی تحول درونی در پیروان می‌انجامد؛ شاید به همین علت باشد که در آموزه‌های اسلامی به «تهذیب نفس و کسب مکارم اخلاق» (تحول درونی) توجه شده و از منظر گزاره‌های اسلامی، بعثت رهبران توحیدی به منظور تأمین اهدافی از جمله تزکیه (تحول درونی) و تعلیم نیروها بوده است (جمعه، ۲) تا رهبران با ایجاد بستر تحول درونی نیروها به هدایت و رهبری آنان پردازند. باتوجه به این هدف مهم الهی، اهمیت تبیین رهبری در حوزه اسلامی نمایان می‌گردد؛ چه اینکه طرح نظری الگوی اسلامی-بومی و پیشنهاد کاربست آن در محیط متلاطم امروزی با عنایت به آموزه‌های اسلامی و باتوجه به اقتضانات امور ملی و بین‌المللی، اهمیت و ضرورت تبیین و تدوین الگوهای اسلامی در حوزه رهبری را دوچندان می‌کند؛ از این رهگذر، تدوین و ارائه الگوی اسلامی-بومی برای سازمان‌های نظام جمهوری اسلامی مهم است. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای را می‌توان رهبری حکیم دانست که در عصر حاضر با بهره‌گیری از رهیافت‌های اسلامی به ارائه الگویی اسلامی در حوزه نظری و کاربردی با اقتضانات تحول بین‌الملل پرداخته است؛ ازاین‌رو، معرفی الگوی رهبری معظم‌له برای بهره‌مندی مدیران و رهبران سازمانی در عرصه‌های ملی و بین‌المللی لازم خواهد بود. باتوجه به این موضوع و تأثیر کلیدی رهبری معظم‌له در جوامع اسلامی، تبیین الگوی رهبری ایشان اهمیت دارد.

۴. سؤالات و فرضیه تحقیق

پرسش اصلی در این پژوهش این است که: الگوی رهبری امام خامنه‌ای (دام‌عزه) چیست؟
باتوجه به سؤال اصلی، سؤالات فرعی مشتمل بر موارد زیر است:
- ابعاد الگوی رهبری امام خامنه‌ای (دام‌عزه) چیست؟
- مؤلفه‌های الگوی رهبری امام خامنه‌ای (دام‌عزه) کدام‌اند؟
- مشخصه‌های الگوی رهبری امام خامنه‌ای (دام‌عزه) چیست؟
- مبانی الگوی رهبری امام خامنه‌ای (دام‌عزه) چیست؟
- الگوی رهبری امام خامنه‌ای (دام‌عزه) مشتمل بر چه اصولی است؟
- راهبردهای مهم الگوی رهبری امام خامنه‌ای (دام‌عزه) کدام‌اند؟
درخصوص فرضیه تحقیق گفته می‌شود که به دلیل اکتشافی بودن پژوهش حاضر فرضیه‌ای وجود ندارد.

۵. روش پژوهش

سؤال کلی در اینجا این است که روش تحقیق در این پژوهش چیست؟ درخصوص تفاوت بین روش‌شناسی و روش تحقیق نظرات متعددی گفته می‌شود؛ از براینکه این نظرات استفاده می‌شود که روش یک شیوه است و روش‌شناسی یک فلسفه است. در واقع روش‌شناسی مطالعه روش‌هاست (سرمد و همکاران، ۱۳۷۶) و در ارتباط با فرضیات فلسفی زیربنایی فرایند پژوهش است، درحالی‌که روش یک شیوه خاص و مناسب برای گردآوری داده‌های پژوهش بر مبنای این فلسفه‌هاست (رضوی و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۹). روش‌شناسی مجموعه‌ای از روش‌ها یا قواعد است که به مطالعه روش‌های پژوهش می‌پردازد؛ با این تعبیر، روش‌ها قوانین فنی هستند که فرایندهای درست را تعریف می‌کنند و روش‌شناسی چارچوب فلسفی و نظری گسترده‌ای است که این قوانین فرایندی در آن قرار می‌گیرند؛ با این توصیف، روش‌شناسی چارچوب نظری را در پژوهش بیان می‌کند که بالطبع مشتمل بر روش نیز است (رضوی و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۱۰) و از آنجایی که در این تحقیق هم روش و هم شیوه جمع‌آوری اطلاعات، استراتژی و شیوه تحلیل و یا چارچوب نظری وجود دارد، از این‌رو، در آن، روش‌شناسی صورت می‌گیرد؛ مع الوصف

کلیات ۱۷

گفته می‌شود که روش تحقیق در این پژوهش، روشی توصیفی-تحلیلی است. نوع پژوهش، نظری بوده و از نظر گردآوری اطلاعات به صورت توصیفی و جمع‌آوری اسناد و با روشی کتابخانه‌ای بوده و در تحلیل داده‌های مرتبط با پیام‌ها و سخنان رهبر فرزانه انقلاب اسلامی از روش تحلیل گفتمان انتقادی بهره می‌برد.

۵-۱. تحلیل گفتمان انتقادی

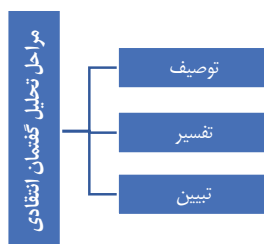
یکی از روش‌های پژوهش روش تحلیل گفتمان انتقادی است که در ردیف مطالعات کیفی بوده و در آن پژوهشی کیفی صورت می‌گیرد. در این روش تحلیل محتوا وجود دارد (لورنس باردن، ۱۳۷۵). تحلیل گفتمان، رویکردی میان‌رشته‌ای است که ریشه در زبان‌شناسی دارد. این اصطلاح برای اولین بار توسط «زلیک هریس»^۱ به کار رفته است. هدف عمده تحلیل گفتمان این است که تکنیک و روش جدیدی را در مطالعه متون، رسانه‌ها، فرهنگ‌ها، علوم، سیاست، اجتماع و مواردی مانند آن به دست آورد. از منظر تاریخی تحلیل گفتمان گرایشی میان‌رشته‌ای است که از اواسط دهه ۱۹۶۰ تا اواسط دهه ۱۹۷۰ در رشته‌های مختلف علمی ظهور یافت که اولین بار در سال ۱۹۵۲ به کار رفت؛ مع‌الوصف، تحلیل گفتمان در زبان‌شناسی متوقف نشد، بلکه این گرایش از زبان‌شناسی اجتماعی و انتقادی به همت متفکرانی همچون «میشل فوکو»^۲ «ژاک درایدا»^۳، «میشل پشو»^۴ و... وارد مطالعات فرهنگی، اجتماعی و سیاسی شد و شکل انتقادی به خود گرفت (فرکلاف،^۵ ۱۳۷۹، ص ۷-۱۰). مفهوم گفتمان و تحلیل انتقادی آن اینک با نام «فوکو» همراه شده که علاوه بر ساختار متنی به روابط فرهنگی، اجتماعی و سیاسی نیز می‌پردازد و در این تحلیل، نوعی استنباط نظری انجام می‌شود و به دلیل اینکه در روش گفتمان نوعی استنباط نظری وجود دارد، می‌توان گفت که از روش قیاسی بهره گرفته است. باتوجه‌به

-
1. Zelic heris
 2. Foucault M.
 3. Derrida j.
 4. Pecheux M.
 5. Fairclough Norman

مطالب پیش گفته، می‌توان گفت که تحلیل گفتمان جزء روش‌های تحقیق کیفی بوده که جهت کشف معنای به‌کاررفته در متن یا سخن به کار می‌رود و از آن در زمینه‌های مختلف مانند سیاست، رسانه‌ها و... استفاده می‌شود. رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی سیری تکوینی از تحلیل گفتمان در مطالعه‌های زبان‌شناختی است که تحلیل گفتمان را به لحاظ نظری و روش‌شناختی از سطح توصیف متون به سطح تبیین ارتقا داده است و به لحاظ محدوده تحقیق نیز گستره آن را از سطح بافت موقعیت فرد به سطح کلان یعنی جامعه، تاریخ و ایدئولوژی وسعت بخشیده است. در حقیقت برای بررسی ساختار نظام معنایی یک گفتمان، باید آن را در مقابل ساختار نظام معنایی گفتمان رقیبش قرار داد (سلطانی، ۱۳۸۳، ص ۹). در تحلیل گفتمان انتقادی نقد ایدئولوژی و قدرت بیش از سایر انواع تحلیل گفتمان مورد توجه قرار دارد. با استفاده از قواعد گفتمان می‌توانیم جمله‌ها را به‌گونه‌ای بیان کنیم که با هم مرتبط باشند (خاکی، ۱۳۹۱، ص ۱۸۶). تحلیل گفتمان در معنای فنی‌تر و روش‌شناختی به مجموعه‌ای بی‌طرف از ابزارهای روش‌شناسی برای تحلیل کلام‌ها، نوشته‌ها، مصاحبه‌ها، مباحثات و... اشاره دارد (حسنی‌فر و امیری، ۱۳۹۳). در تحلیل گفتمان با تحلیل ظواهر متن و گذر از فرایندهای توصیف و تفسیر و تبیین، باید به مرحله فهم معنای کانونی و بنیادین رسید. وصول به این معنای کانونی و بنیادی در تحلیل گفتمان همان «استنباط نظری» است (حسنی‌فر و امیری، ۱۳۹۳). بر اساس نظر «فرکلاف» در تحلیل گفتمان مراحل توصیف و تفسیر و تبیین وجود دارد که تحلیل باتوجه‌به ساختار متنی و ساختار اجتماعی و سیاسی و فرهنگی و نوع نگاه انتقادی به جامعه انجام می‌گیرد (فرکلاف، ۱۳۷۹، ص ۲۱۴).

۵-۱-۱. مراحل تحلیل گفتمان انتقادی

در مدل فرکلاف مراحل سه‌گانه‌ای برای تحلیل گفتمان انتقادی وجود دارد که در نمودار شماره ۱-۱ آمده است:

همان‌گونه که نمودار شماره ۱-۱ نشان می‌دهد، فرکلاف مراحل سه‌گانه‌ای را برای تحلیل گفتمان انتقادی ذکر می‌کند که ذیلاً بدان پرداخته می‌شود.

الف) مرحله توصیف

در این مرحله، تحلیل گرامری و زبان‌شناختی متن و کارکردهای زبانی کلمات و لحن‌ها در جملات مورد توجه بوده و توصیف گفتمان موجود با توجه به کارکردهای زبانی کلمات و لحن‌ها انجام می‌گیرد (ازکیا و رشید احمد رش و پارتازیان، ۱۳۹۶، ص ۶۵۰). در اینجا ویژگی‌های صوری متن وجود دارد و مطالب به صورت توصیفی بیان می‌گردد. در تحلیل گفتمان به معنا و مفهوم متن، صورت و کنش متقابل توجه می‌شود و در آن بررسی سطح توصیف، معنای تلویحی و پیش‌فرض‌های متن و کنشگران گزاره‌های متنی مورد توجه قرار می‌گیرد (ازکیا و رشید احمد رش و پارتازیان، ۱۳۹۶، ص ۶۵۴). البته در این مرحله تنها به زمینه متن^۱ اکتفا نمی‌شود، بلکه فراتر از آن به عوامل بیرون یعنی بافت موقعیتی^۲ نیز توجه می‌گردد (خنیفر و مسلمی، ۱۳۹۵، ص ۱۳۱) تنو. ای. ون دایک^۳ اجزاء متمایز را در اینجا این‌گونه برمی‌شمارد.

۱. در تحلیل گفتمان پیام رسانه‌ای به عنوان گفتمان بررسی می‌شود؛

۲. هدف تحلیل گفتمان تشریح داده‌های کیفی است نه کمی؛

-
1. Co-Text
 2. Context of Situation
 3. Teo E. wen daik

۲۰ الگوی رهبری امام خامنه‌ای (دام‌عزه العالی)

۳. تحلیل گفتمان به ساختارهای معناشناختی توجه دارد؛ بدین معنا که توصیف معناشناسی متن به جای شمارش و مقادیر آماری قرار می‌گیرد (خنیفر و مسلمی، ۱۳۹۵، ص ۱۳۱).

ب) تفسیر

در این مرحله متون بر اساس پیش‌فرض‌های مبتنی بر عقل سلیم (بخشی از دانش زمینه‌ای) که به ویژگی‌های متنی ارزش می‌دهند، تولید و تفسیر می‌شوند (فرکلاف، ۱۳۷۹، ص ۲۱۴). در اینجا تفسیرها ترکیبی از محتویات متن و ذهن مفسر است. از منظر مفسر ویژگی‌های صورتی متن سرنخ‌هایی هستند که عناصر دانش زمینه‌ای مفسر را فعال نموده و تفسیر حاصل ارتباط دیالکتیک این سرنخ‌ها و دانش زمینه‌ای ذهن مفسر است. مفسر در تحلیل متن به دنبال عمل گفتمانی و نظم گفتمانی است. تمرکز اصلی در لایت عمل گفتمانی، تولید و مصرف متن است و نهایتاً از طریق نظم‌های گفتمانی، عمل‌های اجتماعی گسترده‌تر را تحلیل می‌کند و تفسیر انجام می‌گیرد.

ج) تبیین

در این مرحله به بیان ارتباط میان تعامل و بافت اجتماعی پرداخته می‌شود و محقق در اینجا به دنبال تحلیل و واکاوی عوامل اجتماعی و ایدئولوژی‌ها و جایگاه و تأثیرات گفتمان است. در این مرحله به جست‌وجوی ارزش‌های تجربی، ارزش‌های رابطه‌ای و ارزش‌های بیانی موجود در متن هستیم (ازکیا و رشید احمد رش و پارتازیان، ۱۳۹۶، ص ۶۵۸). در ارزش تجربی تجربه تولیدکننده متن از جهان طبیعی یا اجتماعی بازنمایی می‌شود؛ ارزش تجربی با محتوا، دانش و اعتقادات سروکار دارد (فرکلاف، ۱۳۷۹، ص ۱۷۱). ارزش رابطه‌ای سرنخی از آن دسته از روابط اجتماعی به دست می‌دهد که از طریق متن در گفتمان به مورد اجرا درمی‌آید. ارزش رابطه‌ای با روابط اجتماعی سروکار دارد و ارزش بیانی با فاعل‌ها و هویت‌های اجتماعی سروکار دارد (فرکلاف، ۱۳۷۹، ص ۱۷۲). فرکلاف ارزش‌های سه‌گانه موجود در متن را ارزش‌های صورتی متن می‌نامد (فرکلاف، ۱۳۷۹، ص ۱۷۲). فرکلاف بین این ارزش‌ها و عمل اجتماعی و تأثیرات ساختی اعتقادات پیوند می‌زند؛ به همین جهت، بیان انتقادات و واکاوی